

Što je Levant?

Mirjana Kasapović

U posljednje vrijeme najveću je brigu bliskoistočnim državama i cijeloj međunarodnoj zajednici zadavala "Islamska država Iraka i Levanta" (IDIL), donedavno široj javnosti razmjerno nepoznata teroristička organizacija koja je svijet zapanjila brzim vojnim osvajanjima teritorija na kojemu je nakanila osnovati islamsku državu i masovnim zločinima što ih je pritom činila

1. Odjednom Levant!

Međunarodnu politiku proteklih godina ništa nije toliko obilježilo kao konfliktna zbivanja na Bliskom istoku. Posrijedi je bilo intenziviranje starih i izbijanje novih nasilnih sukoba gotovo svih vrsta koje su poznate u suvremenom svijetu: međudržavnih i ekstradržavnih ratova, ekskluzivnih unutarnjih i internacionaliziranih građanskih ratova, oružanih etničkih, vjerskih, političkih i socijalnih ustanaka i revolucija, uključujući Arapsko proljeće, iredentističkih i secesionističkih pobuna, vojnih udara i državnih prevrata, državnoga i nedržavnog terorizma. No u posljednje vrijeme najveću je brigu bliskoistočnim državama i cijeloj međunarodnoj zajednici zadavala "Islamska država Iraka i Levanta" (IDIL),¹ donedavno široj javnosti razmjerno nepoznata teroristička organizacija koja je svijet zapanjila brzim vojnim osvajanjima teritorija na kojemu je nakanila osnovati islamsku državu i masovnim zločinima što ih je pritom činila.

Znanstvenici su i prije njezina silovitog ulaska na regionalnu političku pozornicu zabilježili djelovanje te organizacije, odnosno njezinih ogranaka i preteča u pojedinima bliskoistočnim zemljama. Leenders (2007: 963) tako navodi da je još prije deset godina u Libanonu djelovala vojno-politička organizacija "Al Kaida u zemljama Levanta" kao ogranak ili izdanak svjetske Al Kaide. Harbom i Wallenstein (2010: 506) pak ukazuju na to da je od 2004. u Iraku aktivna bila oružana organizacija "Islamska država u Iraku" koja je bila u sukobu s iračkom vlašću, zapravo u pravom ratu s njome, ima li se na umu broj smrtnih žrtava što ih je taj sukob proizvodio svake godine i tijekom cijeloga

Mirjana Kasapović, redovita profesorica komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. E-pošta: mkasapovic@fpzg.hr

svog trajanja, a sukladno kojemu se određuje je li se neki nasilni sukob pretvorio u rat (Gleditsch i dr. 2002). Tako je u središte interesa međunarodne politike i javnosti dospio i Levant kao područje na kojemu je IDIL naumio osnovati novu islamsku državu. U prvim izvješćima hrvatskih medija o akcijama IDIL-a

U prvim izvješćima hrvatskih medija o akcijama IDIL-a Levant je prikazivan kao neki neodređen prostor "između Iraka i Sirije", pa područje "unutar Iraka i Sirije" te područje cijelog Iraka i Sirije

Levant je prikazivan kao neki neodređen prostor "između Iraka i Sirije", pa područje "unutar Iraka i Sirije" te područje cijelog Iraka i Sirije. Medijski izvjestitelji s nemalim su iznenađenjem naposljetku obavijestili javnost o tome da IDIL kani proširiti svoju islamsku državu, svoj kalifat, i na područje Balkana, uključujući i Hrvatsku. No ima li mjesta iznenađenju? Što je Levant i gdje je Levant? Razumiju li ideolozi IDIL-a bolje i točnije pojam Levanta od hrvatskih medija, javnosti, pa i nekih stručnjaka?

2. Gdje je Levant?

Možda nitko u suvremenoj historiografiji i političkoj znanosti nije napisao tako nadahnutu knjigu o Levantu, *The Levant. A Fractured Mosaic* (2005), kao William Harris.² Za Harrisa je Levant "pivot svjetske povijesti" u posljednje tri tisuće godina zato što su na tom prostoru nastale i što su na njemu branjene tri velike monoteistične religije, judaizam, kršćanstvo i islam, što su se na njemu uzdizala i propadala velika carstva i velike države, te što su se za vlast nad njime borile najmoćnije države svoga vremena, od faraonskog Egipta i Asirije preko Rima, Bizanta i Osmanskog Carstva do Sjedinjenih Američkih Država i Rusije (2005: ix-x). Levant se često koristi kao istoznačnica za Bliski istok, ali se u povijesti nije poklapao sa širim pojmom Bliskog istoka, kao što se ne poklapa ni danas. Čini se da su ideolozi IDIL-a to dobro znali kada su Levantu dodali Irak, zemlju koja se povijesno, a ni danas, ne ubraja u Levant.

Sam je izraz talijanskog podrjetla (*Levante*, istok) i označuje "točku gdje sunce izlazi", a to je bilo istočno Sredozemlje

Sam je izraz talijanskog podrjetla (*Levante*, istok) i označuje "točku gdje sunce izlazi", a to je bilo istočno Sredozemlje. Harris (2005: 2) misli da je izraz implicirao izvor svjetlosti, a možda i broj 19 - listopad 2014.

podsjecao na starost civilizacije na istočnom Sredozemlju ili na Svetu zemlju koja se nalazi na tom području. U prostornom smislu, Levant obuhvaća "istočno mediteransko priobalje između Anadolije i Egipta" na kojemu se danas nalaze Izrael, Sirija, Libanon, Jordan, Palestina odnosno Palestinska samouprava i sjeverni rubovi Turske (Harris 2005: xiii). Levant je središte Bliskog istoka i arapskog svijeta te ključna zemljopisna poveznica islamske civilizacije u Aziji i Africi, ali nije bio isključivo arapski i islamski prostor jer su na njemu živjeli i još žive i brojni pripadnici židovske i kršćanske zajednice. U kasnome 19. stoljeću poklapao se s priobalnim područjem Velike Sirije, Male Azije i Egipta, a osobito se povezivao s kozmopolitskima trgovačkim zajednicama u Bejrutu, Aleksandriji, Konstantinopolu, Smirni, Solunu i drugim gradovima koje su činili kršćani, muslimani i židovi. Polovicom 19. stoljeća Bejrut slovi kao "omiljena luka levantske obale" (Harris 2012: 155). S Levantom i njegovim razvijenim trgovačkim gradovima posebno su snažne gospodarske i kulturne veze održavale Italija i Francuska. Zbog stoljetnih veza europskih trgovaca s tim područjem nazivan je i "Levantom europskih trgovaca". Scheffler (2003: 261) navodi da su izraz Levant još u 13. stoljeću prvi upotrijebili trgovci iz

Levant je središte Bliskog istoka i arapskog svijeta te ključna zemljopisna poveznica islamske civilizacije u Aziji i Africi, ali nije bio isključivo arapski i islamski prostor jer su na njemu živjeli i još žive i brojni pripadnici židovske i kršćanske zajednice

Venecije i Genove koji su poslovali s velikima lučkima trgovačkim gradovima na istočnom Sredozemlju koji su uživali znatne trgovinske, pravne i diplomatske povlastice te su činili neku vrstu država u državama. Trgovinske veze kasnije su se proširile na cijelo gospodarstvo. Tako vrsni britanski povjesničar David K. Fieldhouse (2006: 37) ističe da je Francuska još za vladavine Osmanskog Carstva ulagala mnogo novca u izgradnju prometnica i druge javne poslove na Bliskom istoku, "napose u levantskim provincijama". Bila je, nastavlja Fieldhouse (2006: 46), duboko financijski, vjerski i emocionalno uključena u poslove Levanta, posebice vilajetâ Bejrut, Alepo, Damask i sandžaka Jeruzalem.

Nakon nastanka moderne Turske i Egipta poslije Prvoga svjetskog rata, to područje uvelike gubi kozmopolitsku prirodu te se Levant svodi na Veliku Siriju.³ Od 1920. do 1945. Levantom su se nazivali Sirija i Libanon⁴ koji su bili pod francuskom mandatnom upravom. O tome, primjerice, svjedoče i intenzivne diplomatske i političke rasprave o levantskom pitanju tijekom Drugoga svjetskog rata, uzrokovane kapitulacijom Francuske i

sломom njezine mandatne uprave na Bliskom istoku. U središtu rasprava i pregovora o podjeli plijena, koje su najintenzivnije vodile Velika Britanija i Turska, bila je sudbina Sirije (Olmert 1987;

Slabljenju arapskog Levanta prodonijelo je i fragmentiranje na nekoliko država koje su, nejednako uspješno, gradile posebne nacionalne identitete i, posljedično, rastakale rudimente općearapskog identiteta

Gaunson 1984; Shorrock 1970: 134; Gersh 1998: 193). Imperijalni britanski diplomati i političari odmah nakon kapitulacije Francuske zaključili su da novi događaji iziskuju "prevrednovanje stanja na Levantu" i oblikovanje nove "britanske politike prema Levantu" koja je uključivala tri aktera: Francusku, arapske države i Tursku. Uključivanje Turske u politiku na Levantu zasnivalo se na njezinu očekivanju da ponovno, nakon propasti Osmanskog Carstva, zaposjedne dijelove Sirije i Iraka, napose gradove Alepo i Mosul. Arape je duboko zabrinjavala mogućnost da Turska zauzme Siriju, a Britaniju je duboko zabrinjavala mogućnost da Siriju okupira Njemačka. Premda je Turska pod utjecajem arapskog neprijateljstva i vlastite nesklonosti da u granice svoje nove republikanske države, koju je ubrzano nacionalno homogenizirala, uključi velik broj Arapa odustala od cijele Sirije, nije odustala o revizije granice sa Sirijom kako bi u državu uključila "turske elemente sa sirijske strane granice" (Olmert 1987: 438, 443). To je, usput rečeno, samo jedan element kompleksne povijesti tursko-sirijskih odnosa koja umnogome utječe i na suvremene odnose tih dviju zemalja, uključujući i otvorenu potporu turske vlasti pobuni protiv režima Bašara al-Asada. No katkad se područje francuske mandatne uprave u Siriji i Libanonu označavalo "sjevernim Levantom" (Kramer 1993: 179), a u cijeli Levant ubrajali su se još Palestina i Irak, zemlje koje su bile pod britanskom mandatnom upravom (Barnett 1993: 285).

Nakon uspostave Države Izrael 1948. područje se fragmentiralo na arapski (Sirija, Libanon i Jordan), židovski (Izrael) i turski Levant (Turska) (Harris 2005: 2-3). Otada se neprestance povećavala neravnoteža između nearapskoga (Izrael i Turska) i arapskog Levanta u ekonomskoj, vojnoj i političkoj moći. Slabljenju arapskog Levanta prodonijelo je i fragmentiranje na nekoliko država koje su, nejednako uspješno, gradile posebne nacionalne identitete i, posljedično, rastakale rudimente općearapskog identiteta. U tome su zbog povijesnih okolnosti u kojima su se rađale države i nacije Libanon i Palestina bili uspješniji od Jordana i Sirije (Harris 2005: 135. i d.).

Levant je opstao i u suvremenoj literature o Bliskom istoku kao naziv za priobalno područje istočnog Sredozemlja. Tako se u studijama o konfliktnim konstelacijama odnosa u toj regiji Levant često navodi kao poseban konfliktni podsustav ili bazen.

Lu i Thies (2012: 241-242) razlikuju, primjerice, levantski konfliktni i sigurnosni podsustav na Bliskom istoku koji čine Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Sirija i Palestinska samouprava; potonja tvorevina nije samostalna država pa je predstavljaju nedržavni akteri, poglavito Palestinska oslobodilačka organizacija i Hamas, kao konstitutivni dijelovi konfliktnog podsustava. Held i Cummings (2014: 242. i d.) vide Levant kao povijesno, kulturno i političko podpodručje Bliskog istoka te govore o teritorijalnim sporovima i sukobima u "levantskom bazenu". Etel Solingen (2007) konfliktno stanje u regiji sažimlje u efektu izrazu *Bella Levantina*, "grotlu ratova" kojima, čini se, nema kraja.

Levant je početno, makar prividno, bio unekoliko vrijednosno neutralan pojam, prostor na kojemu su europske kršćanske i azijske muslimanske zemlje gradile međusobne gospodarske i kulturne odnose i tkale povijest regije. No s vremenom Europljani oblikuju negativan kulturni imaginarij o tom prostoru pa se o Levantu i Levantincima počinje govoriti kao kulturno inferiornim zemljama i njihovim stanovnicima, nalik na narative o Orijentu i orijentalcima (Said 2008) ili Balkanu i Balkancima (Todorova 1999). Usporedba Levanta i Balkana nije pritom samo zgodna metafora. Naime, nemali je broj zapadnoeuropskih diplomata, političara, putopisaca i drugih putnika ubrajao

Usporedba Levanta i Balkana nije pritom samo zgodna metafora. Naime, nemali je broj zapadnoeuropskih diplomata, političara, putopisaca i drugih putnika ubrajao i cijeli Balkan u Levant nazivajući ga "europskim Levantom"

i cijeli Balkan u Levant nazivajući ga "europskim Levantom". (Todorova 1999: 46-47, 55, 161, 166. i d.). Nije, dakle, previše čudno što su ideolozi IDIL-a smatrali da svoju islamsku levantsku državu moraju proširiti i na Balkan. Na to su ih odavno uputili zapadnoeuropski političari, diplomati i putopisci koji u 18. i 19. stoljeću nisu vidjeli socijalne i kulturne razlike među zemljama i narodima s jugoistoka Europe – Grcima, Bugarima, Rumunjima, Srbima, a rubno i Hrvatima, s jedne, i Arapima s Bliskog istoka, s druge strane. No kako je u međuvremenu europski Levant nestao ili se makar više ne govori o njemu, osim ako se ne misli na rubne europske dijelove Turske, čini se da su se ideolozi IDIL-a ipak preračunali.

Bilješke

- Hotimice koristim akronim IDIL koji odgovara hrvatskom nazivu organizacije, "Islamska država Iraka i Levanta", a nije izveden iz engleskog naziva "Islamic State of Iraq and Levant" (ISIL).

- 2 William Harris je stručnjak za Bliski istok, posebice za Libanon. Profesor je na Odsjeku za politiku Sveučilišta Otago u Novom Zelandu. Osim knjige *The Levant. A Fractured Mosaic* (2005), napisao je knjige *Faces of Lebanon: Sects, Wars and Global Extensions* (1996) i *Lebanon: A History 6000-2011*. (2012).
- 3 Velika Sirija povijesno je, od rimskih vremena, obuhvaćala mnogo širi prostor, gotovo cijeli Levant, na kojemu se danas nalaze Sirija, Libanon, Jordan, Izrael, Palestina te dijelovi Turske i Irana. U doba Osmanskog Carstva Velika Sirija bila je podijeljena na pet dijelova: Libanon s gradovima Tripolijem, Bejrutom, Sidonom i Tirom; Siriju s Alepom, Hamom, Homsom i Damaskom; Džabal Druza, planinsko područje s glavnim gradom Suaidom; Latakaju s istoimenime glavnim gradom; sandžak Aleksandreta, formalno dio Sirije, a stvarno samoupravno područje (Antonius 1934: 525). Sukladno tajnome Sykes-Picotovu sporazumu iz 1916, koji je 1923. potvrdilo Društvo naroda, saveznici su nakon Prvog svjetskog rata najprije podijelili Veliku Siriju na Palestinu, koja je pripala velikoj Britaniji, i malu Siriju i Libanon, koji su pripali Francuskoj. Britanci su kasnije podijelili Palestinu na Transjordan i Palestinu, a Rezolucijom UN-a 1948. Palestina, to jest područje bivše britanske mandatne uprave, podijeljeno je na židovsku i arapsku državu koje danas postoje kao Izrael i Palestinska samouprava koju čine Zapadna obala i Pojas Gaze.
- 4 Autori M. B. i H. G. L. izrijekom nazivaju Siriju i Libanon u vrijeme francuske mandatne uprave "levantskim državama" (1940: 841).

Literatura

- Antonius, G. (1934). Syria and the French Mandate. *International Affairs*, 13(4): 523-539.
- Barnett, M. (1993). Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab System. *International Studies Quarterly*, 37(3): 271-296.
- Fieldhouse, D. K. (2006). *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958*. Oxford: Oxford University Press.
- Gaunson, A. B. (1984). Churchill, de Gaulle, Spears and the Levant. *The Historical Journal*, 27(3): 697-713.
- Gleditsch, N. P., Wallensteen P., Eriksson, M., Sollenberg, M., Strand, H. (2002). Armed conflict 1946-2001. A New Dataset. *Journal of Peace Research*, 39(5): 615-637.
- Gresh, A. (1998). Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East. *Middle East Journal*, 52(2): 188-203.
- Harris, W. (2005). *The Levant. A Fractured Mosaic*. Princeton: Markus Wiener Publishers.
- Harris, W. (2012). *Lebanon. A History, 600-2011*. Oxford: Oxford University Press.
- Held, C. C., Cummings, T. J. (2014). *Middle East Paterns. Places, Peoples and Politics*. Boulder: Westview Press.
- Kramer, M. (1993). Arab Nationalism: Mistaken Identity. *Daedalus*, 122(3): 171-206.
- Lu, L., Thies, C. G. (2012). War, Rivarly, and State Building in the Middle East. *Political Research Quarterly*, 66(2): 239-253.
- M. B., H. G. L. 1940. Syria and Lebanon: the States of the Levant under French Mandate. *Bulletin of International News*, 17(14): 841-851.
- Olmert, Y. (1987). Britain, Turkey and the Levant Question during Second World War. *Middle Eastern Studies*, 23(4): 437-452.
- Said, E. (2008) [1978]. *Orientalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Scheffler, T. (2003). "Fertile Crescent", "Orient", "Middle East": The Changing Mental Maps of Southwest Asia. *European Review of History*, 10(2): 253-272.
- Shorrock, W. I. (1970). The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914. *International Journal of Middle East Studies*, 1(2): 133-153.
- Solingen, E. (2007). Pax Asiatica versus Bella Levantina: The Foundations of War and Peace in East Asia and the Middle East. *American Political Science Review*, 101(4): 757-780.
- Todorova, M. (1999). *Imaginary Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek. ■